

PIOTR GONTARCZYK, IPN

TOWARZYSZ „SEMJON”

NIEZNANY ŻYCIORYS ZYGMUNTA BAUMANA

„Zygmunt Bauman, urodzony w 1925 r. w Poznaniu, socjolog; do 1968 r. na Uniwersytecie Warszawskim, usunięty z powodów politycznych” – można wyczytać na temat znanego filozofa w *Nowej encyklopedii powszechnej PWN*¹. To cytat krótki, ale symptomatyczny. Bez względu bowiem na objętość różnych biogramów Baumana, widać w nich pewną asymetrię. O ile informacja na temat jego usunięcia z UW w czasie antysemitycznych rozgrywek wewnątrz PZPR w 1968 r. pojawia się zawsze, o tyle szczegółów na temat działalności Baumana w latach 1945–1953 doszukać się nie sposób.

Archiwa Instytutu Pamięci Narodowej zawierają interesujące dokumenty dotyczące działalności Zygmunta Baumana w tym okresie. Pozwalają one uzupełnić i skorygować dane podawane w biogramach znanego filozofa. Wynika z nich, że w latach 1945–1953 Bauman był oficerem Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Struktura, choć ubrana w mundury wojskowe, to z wojskiem miała niewiele wspólnego. Była bowiem zbrojnym ramieniem partii komunistycznej utworzonym na wzór wojsk NKWD i służącym ujarzmieniu polskiego społeczeństwa². To właśnie jednostki KBW ścigały po wojnie najsłynniejsze oddziały polskiej partyzantki: V. Wileńskiej Brygady AK mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę” na Białostocczyźnie, mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory” na Lubelszczyźnie czy Józefa Kurasia „Ognia” na Podhalu³. Przeciwno zbrojnemu podziemiu walczył z bronią w ręku także Bauman. Otrzymał za to Krzyż Walecznych⁴.

Bauman trafił do KBW już po zakończeniu działań wojennych w Europie, 1 czerwca 1945 r. Rozpoczął w stopniu podporucznika jako zastępca dowódcy 5. Samodzielnego Batalionu ochrony KBW do spraw polityczno-wychowawczych. Potem pełnił m.in. funkcję instruktora w Zarządzie Polityczno-Wychowawczym KBW. Służbę zakończył w marcu 1953 r. w stopniu majora, jako szef Oddziału II Zarządu Politycznego KBW. To właśnie tu, w pionie politycznym, KBW za pomocą totalitarnej indoktrynacji miał zmieniać żołnierzy-poborowych w sprawne narzędzie zbrodniczego

¹ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa, 1995, t. I, s. 380.

² Wedle historiografii PRL: „Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego powołany został do ochrony państwa ludowego przed wewnętrznym wrogiem [...] władza ludowa musiała podjąć określone działania polityczno-militarne. W ich realizacji znaczną rolę odegrał KBW. W ścisłym współdziałaniu KBW z UBP, MO i wydzielonymi jednostkami MON doprowadzono do rozbicia kontrrewolucji, a następnie likwidacji podziemia zbrojnego i jego pozostałości w postaci bandytyzmu w latach 1949–1953” (M. Jaworski, *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego 1945–1965*, Warszawa 1984, s. 295–296).

³ Zob. *Z walk przeciwko zbrojnemu podziemiu 1944–1947*, red. M. Turlejska, Warszawa 1966.

⁴ AIPN, 0193/8207, część III, k. 7-7v (zob. dokument nr 2).

systemu. Z komunistycznych organów bezpieczeństwa Zygmunt Bauman został usunięty 15 marca 1953 r., dziesięć dni po śmierci Józefa Stalina⁵.

Kolejne prezentowane niżej dokumenty dotyczą innego (choć także związanego ze służbą w KBW), nieznanego fragmentu biogramu Baumana. Wynika z nich, że był on w latach 1945–1948 agentem (kategorie: informator i rezydent) Informacji Wojskowej pseudonim „Semjon”⁶. Działalność „Semjona” nie jest bliżej znana – jegoteczka była brakowana jeszcze w latach czterdziestych. Dziś znajduje się w niej kilkanaście dokumentów dość ogólnie opisujących jego współpracę z Informacją Wojskową. Wedle jednego z nich „Semjon”: „cennych materiałów nie dał i dla otrzymania od niego materiałów wymagał stałego nacisku w pracy”⁷. Z kolei inne dokumenty określają Baumana jako przydatne źródło wiadomości: „Inf[ormator] »Siemion« [sic!] jest dobrze wyszkolonym. Materiały jego są cenne i dają dokładną analizę pracy aparatu pol[ityczno-] wych[owawczego]”⁸.

Z dalszego prowadzenia agenta zrezygnowano w czerwcu 1948 r., oficjalnie motywując to faktem, że Bauman był członkiem partii komunistycznej⁹. Jednak analiza całości sprawy wskazuje, że był to powód podany jedynie oficjalnie. Współpracę rozwiązano prawdopodobnie ze względu na przebieg kariery Baumana, który w 1948 r. był już majorem i członkiem kierownictwa Zarządu Politycznego KBW. Hipotezę taką jednoznacznie potwierdza sposób potraktowania dokumentacji agenta pseudonim „Semjon”. W dniu 6 sierpnia 1948 r. funkcjonariusze Informacji Wojskowej w jego obecności zniszczyli sporządzone przez niego w 1945 r. zobowiązanie do współpracy¹⁰. Resztę materiałów oddano do archiwum, gdzie zostały zarejestrowane pod sygnaturą ZA-4420¹¹.

Także w późniejszym okresie materiały „Semjona” potraktowano wyjątkowo. Niemal wszystkie teczki agentów zdjętych z ewidencji przez Informację Wojskową mniej więcej w tym samym co „Semjon” okresie zostały rutynowo zniszczone. Wyjątek uczyniono dla teczki Zygmunta Baumana. Na jednym z dokumentów w teczce widnieje nawet dyspozycja z 1969 r.: „pozostawić w Archiwum”¹². Stało się tak prawdopodobnie ze względu na wyjazd Baumana za granicę. Nie wykluczano, że materiały zgromadzone w teczce „Semjona” mogą się jeszcze kiedyś przydać¹³.

⁵ AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Bezpieczeństwa Publicznego [Zygmunta Baumana syna Maurycego ur. 19.11.1925 r.]. W uzasadnieniu wniosku o zwolnienie z 18 II 1953 r. napisano: „więź z burżuazyjną na wskroś rodziną miała wyraźnie ujemny wpływ na oblicze polityczne i pracę mjr. BAUMANA. [...] o jego liberalizmie świadczy fakt, że nie potrafił w konsekwencji zerwać stosunki ze swoją rodziną, a przede wszystkim z rodzicami, którzy razem z nim zamieszkują. [...] Analizując powyższy stan oblicza politycznego mjr. BAUMANA i wpływ obcej nam klasowo i ideologicznie rodziny stwierdzić należy całkowitą nieprzydatność do dalszej służby w wojsku...” (AIPN, 0193/8207, część III, k. 11-11v).

⁶ W zachowanych dokumentach występuje również jako „Siemion” i „Semion”.

⁷ AIPN, 00681/157, Charakterystyka z 8 V 1947 r., k. 5.

⁸ *Ibidem*, Charakterystyka na inf.[ormatora] „Siemion” z 4 XI 1947 r., k. 8.

⁹ *Ibidem*, Orzeczenie, k. 13.

¹⁰ *Ibidem*, Notatka służbowa z 6 VIII 1948 r., k. 3.

¹¹ Książka ruchu akt w Archiwum Operacyjnym Zarządu Informacji KBW i WOP, k. 170v.

¹² AIPN, 00681/157, Orzeczenie z 12 VII 1948 r., k. 13.

¹³ W publikowanych dokumentach zachowano pisownię i składnię oryginału z wyjątkiem dokumentów nr 2 i 3, których autorzy dysponowali maszyną do pisania bez polskich znaków.

Dokument 1

[brak daty] – Wypis z karty ewidencyjnej P-12 funkcjonariusza bezpieczeństwa publicznego Zygmunta Bauman

Nazwisko *Bauman*

Imię *Zygmunt*

Imię ojca *Maurycy*

Miejsce urodzenia *Poznań*

Narodowość *polska*

Zawód wyuczony i wykonywany *b[ez]/z[awodu]*

Wykształcenie *średnie (...)*

Przebieg służby¹⁴

1. Zastępca Dowódcy 5 Samodzielnego Baonu ochrony do spraw polityczno-wychowawczych KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 1. 6 VI 45 r.

2. Starszy instruktor polityczno-wychowawczy Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego Bydgoszcz KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 58. miesiąc XII 45 r.

3. Starszy wykładowca polityczno-wychowawczy Samodzielnego Pułku Szkolnego KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 117. 6 VII 46.

4. Rezerwa oficerska Oddziału Personalnego KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 81. 17 VI 47.

5. Starszy instruktor wyszkolenia polityczno-wychowawczego Wydziału Wyszkolenia Politycznego Zarządu Polityczno-Wychowawczego KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 111. 7 VII 48.

6. Szef Wydziału I Oddziału Wyszkolenia Politycznej Propagandy Zarządu Polityczno-Wychowawczego KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 17. 10 II 48.

7. Szef I-go Wydziału jednocześnie Zastępca Szefa II Oddziału Zarządu Polityczno-Wychowawczego KBW. [Nr oraz data rozkazu:] 129. 20 XII 48.

8. Szef Oddziału Propagandy i Agitacji Zarządu Politycznego. [Nr oraz data rozkazu:] 82. 10 VII 49.

9. Zatwierdzony na zajmowanym stanowisku z dn. 1 VII 51. [Nr oraz data rozkazu:] 390. 28 VI 51.

10. Zatwierdzony na stanowisku Szefa Oddziału II-go Zarządu Politycznego KBW z dniem 1 V 52. [Nr oraz data rozkazu:] 490. 30 VI 52.

11. Zwolniony z dn. 15 III 53 i przekazany do dyspozycji MON celem przekazania do rezerwy. [nieczyt.]. [Nr oraz data rozkazu:] 326. 13 IV 53.

Źródło: AIPN, Kartoteka funkcjonariuszy MSW. Druk wypełniony odręcznie.

¹⁴ Zaprezentowane niżej zapisy zostały rozwinięte ze skrótów używanych w kartotece.

Z gmachu Urzędu Bezpieczeństwa nie wnosić!

Przed wypełnieniem przeczytać ankietę od początku do końca.

Odpowiedzi muszą być prawdziwe i dokładne.

Nie wolno pozostawiać bez odpowiedzi żadnego pytania.

ANKIETA SPECJALNA

Pytania		Odpowiedzi
1. Nazwisko i imię oraz imiona rodziców (kobiety zamężne podają także nazwisko panieńskie).	a) prawdziwe b) wg. dokumentów (podać wszystkie nazwiska i imiona, jakie kiedykolwiek używał).	Barman Zygmunt S. <i>braniny cego</i> (<i>brany, brzyca</i>) w ZSRK (1939-1944) Tajnik Armii Czerwonej
2. Pseudonimy (Podać wszystkie pseudonimy jakie kiedykolwiek były nadane lub pod jakimi występował. Kiedy i przez jaką organizację były one nadane).		nie miałem
3. Płeć		męska
4. Data urodzenia (Podać dzień, miesiąc i rok)		19.11.1925r.
5. Miejsce urodzenia (Podać dokładną nazwę wsi, miasta, gminy, powiatu i województwa).		Poznań
5. Narodowość		polsha
7. Wyznanie		bez wyznaniowy
3. Obywatelstwo (Jeśli zmienił to kiedy i jakie było obywatelstwo poprzednie).		polskie
2. Wykształcenie (Podać dokładnie ile klas ukończył, jakie otrzymał kwalifikacje kiedy i gdzie).	a) ogólne	10-letnia w m. Szachunna obs. Gorkowski ZSRK ukończ. w 1942 r.
	b) specjalne	2 lata wydz. fiz.-mat. w Uniwersytecie Piskowskiego w m. Gorkij (ZSRK)
	c) polityczne	kurs oficerów pol.-wydz. w Smoleńsku w maju 1944 r. Akademia Nauk Politycznych w Moskwie (ukończ. w 1950 r.)

Dokument 2

1950, [brak daty dziennej] listopad. Wniosek awansowy mjr. Zygmunta Baumana

KORPUS BEZPIECZEŃSTWA
WEWNĘTRZNEGO

Warszawa dnia listopada 1950 r.

TAJNE
Egz. Nr

MINISTER BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

W n i o s e k

Wnoszę o zatwierdzenie mjr. BAUMAN ZYGMUNTA s. Maurycego – na stanowisko Szefa Oddziału Propagandy i Agitacji Zarządu Polit[ycznego] KBW.

Mjr. BAUMAN urodził się w 1925 r. w Poznaniu jako syn kupca, posiadającego swój własny sklep włókienniczy. Uczęszczał do szkoły w Poznaniu do 1939 r., kiedy to uciekł przed Niemcami wraz z rodzicami do ZSRR. W Związku Radzieckim kończy 10-latkę jako wyróżniający się uczeń, przyjęty do Komсомоłu i udaje się do m[iasta] Gorki na studia. Po dwóch latach studiów zostaje w roku 1944 zmobilizowany przez Rejwojenkomat¹⁵ do Milicji Obywatelskiej m[iasta] Moskwy, gdzie pracuje jako inspektor¹⁶. W 1944 r. wstępuje do 4 DP. Z którą przechodzi szlak bojowy. Pod Kołobrzegiem ranny. Po krótkim przeszkoleniu oficerskim zostaje oficerem politycznym. W okresie powojennym cały czas służy w politycznym aparacie szkoleniowym KBW. Jako Szef Wydziału Pol[ityczno]-Wych[owawczego] operacji bierze udział w walce z bandami. Przez 20 dni dowodził grupą, która wyróżniła się schwytaniem wielkiej ilości bandytów. Odznaczony „Krzyżem Walecznych”.

Od 1947 r. pracuje na kolejnych szczeblach aparatu propagandy Zarządu Politycznego KBW. W ciągu tego czasu ukończył bez przerwy Akademię Nauk Politycznych jako jeden z przodujących absolwentów i obecnie studiuje jako wolny słuchacz na Szkole Partyjnej przy KC. Do PPR przyjęty w styczniu 1946 r.¹⁷, PZPR od dnia zjednoczenia.

Wyróżnia się nieprzeciętnymi zdolnościami zarówno w przyswajaniu sobie wiedzy, jak i w umiejętnościach propagandowych i agitacyjnych. W zagadnieniach politycznych zajmuje bardzo prawidłowe stanowisko. Bardzo wnikliwy i spostrzegawczy w analizie politycznej, szczególnie czujny na błę-

¹⁵ Odpowiednik polskiej Wojskowej Komendy Uzupełnień.

¹⁶ W Związku Sowieckim milicja była częścią składową organów NKWD.

¹⁷ Wydaje się mało prawdopodobne, by oficer polityczny KBW i absolwent szkoły oficerów polityczno-wychowawczych w Sumach tak późno został członkiem PPR. Tym bardziej że inne dokumenty potwierdzają wcześniejszą przynależność Baumana do partii (zob. dokument nr 3).

dy ideologiczne. W pracy wykazuje duży talent organizatorski, bardzo szeroką inicjatywę, rozmach w realizacji i samodzielność. Umie wyciągać nie-wykorzystanych ludzi na poważną pracę. Ofiarny i bezinteresowny.

Biorąc pod uwagę jego pracę, postępowanie i fakt, że większość swego życia spędził w ZSRR i szeregach naszego wojska¹⁸ należy sądzić, że wpływy jego pochodzenia [klasowego] zostały przełamane.

Wbrew woli ojca i z własnej inicjatywy wystąpił o przekazanie Partii sumy powstałej z praw rodziców do spadku rodzinnego w postaci części domu. Mimo opinii KC, iż sprawy tej nie warto podnosić wobec stosunkowo niewielkiej sumy (500 000 zł w starym pieniądzu) pozostał przy swym zdaniu i w dalszym ciągu mimo trudności czyni starania o przekazanie tych praw Państwu. Potępia sjonistyczne poglądy ojca i odwiódł go od zamiaru emigracji. (Matka jest członkiem PZPR, aktywistką, pracuje w WSS¹⁹ jako inspektor. Również w ZSRR była aktywistką).

Zdrowo przyjmuje krytykę. W samokrytyce i czujności nieco przesadny, w czym niewątpliwie wyraża się poczucie ciężaru swego pochodzenia klasowego.

Mimo nieodpowiedzialnej i nieprzemyślanej tendencji ze strony szeregu towarzyszy przedstawienia go ze względu na pochodzenie jako wroga klasowego zdobył sobie poważny autorytet.

W stosunkach z ludźmi niekiedy ujawniają się resztki przewyżczonego w zasadzie zarozumiałstwa i oschłości.

Mjr BAUMAN ma przed sobą poważną perspektywę naukową. Zamiłowany jednak do służby nie chce opuszczać szeregów wojska.

Na stanowisko Szefa Oddziału Propagandy i Agitacji Zarządu Politycznego nadaje się w zupełności.

SZEF ZARZĄDU POLITYCZNEGO

/-/

BIBROWSKI

płk.²⁰

DOWÓDCA KORPUSU BEZP. WEWN.

/-/

HÜBNER

gen. bryg.²¹

Źródło: AIPN,teczka osobowa Zygmunta Baumana, część III, karta 7-7v.

¹⁸ Niedokładnie. W niepodległej Polsce Bauman spędził 14 lat życia (1925–1939), natomiast w wojsku i komunistycznych organach bezpieczeństwa, polskich i sowieckich, 11 lat (1939–1950).

¹⁹ Prawd. Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem”.

²⁰ Zdzisław Bibrowski, ur. 1913 r. W latach 1949–1952 szef Zarządu Politycznego KBW, potem skierowany do MON.

²¹ Dawid Juliusz Hübner, ur. 1912 r. (?)–1949 dowódca pułku strzeleckiego, zastępca dowódcy KBW ds. liniowych, szef sztabu KBW. Od stycznia 1949 r. dowódca KBW, w latach 1951–1956 dowódca Wojsk Wewnętrznych. 1950–1960 podsekretarz stanu w MSW.

Dokument 3

1945, 3 listopada – Ankieta personalna tajnego współpracownika Informacji Wojskowej Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego Zygmunta Baumana ps. „Semjon”

Bydgoszcz 3.11.1945 r.

Informator, agent
rezydent²² „Semjon”.

ANKIETA

1. Nazwisko imię i imię ojca - *Bauman Zygmunt s. Maurycego*
 2. Rok urodzenia - *19.11.1924 r.*
 3. Miejsce urodzenia - *Poznań*
 4. Wykształcenie - *2 kursy Uniwersytetu*
 5. Zawód - *nauczyciel*
 6. Stan rodzinny - *kawaler*
 7. Przynależność Państwowa - *Polska*
 8. Przynależność partyjna - *P.P.R. (Polska Partia Robotnicza)*²³
 9. Pochodzenie społeczne - *inteligent*
 10. Kto za granicą - *rodzice w Związku Radzieckim*
 11. Czy był w niewoli - *nie był*
 12. Jak długo był pod okupacją - *nie był*
 13. Jak długo w armii - *1944 r.*
 14. Jaki stopień - *p[od]porucznik*
 15. Jakie stanowisko zajmuje - *z-ca d-cy bat[alionu] [do] spr[aw] polityczno-wychowawczych*
- Ankieta przyjął ppor. *Cubala Józef*²⁴

Źródło: AIPN, 00681/157, k. 1. Maszynopis uzupełniony odręcznie.

²² Słowo: *rezydent* podkreślone odręcznie jako właściwa kategoria tajnego współpracownika. W dokumentach z późniejszego okresu Zygmunt Bauman widnieje wszędzie jako agent kategorii „informator”.

²³ Por. dokument nr 2, przypis 17.

²⁴ Ur. 1916 r. Wykształcenie podstawowe. Od 22 VII 1944 r. zastępca oficera Informacji 2. Specjalnego Pułku KBW. Później m.in.: oficer Informacji woj. pomorskiego, WBW Łódź. Po ukończeniu kursu oficerskiego w Centrum Wyszkożenia MBP (1949–1950) zastępca szefa Informacji 8. Brygady WOP. Zwolniony z organów bezpieczeństwa 17 XII 1956 r.

Dokument 4

1945, 3 listopada – Raport w sprawie pozyskania agenta Informacji Wojskowej Wojsk Bezpieczeństwa Wewnętrznego Zygmunta Bauman ps. „Semjon”

Do Szefa oddziału informacji W.B.W.
Województwa Pomorskiego
Kapit[an] Szuchwostow²⁵

Raport

Donoszę że dobrałem jednego podporuc[znika] w harakterze²⁶ Rezyden-
ta 5. baon ochr[ony] W.B.W.

Bauman Zygmunt
19.11.1924 r. Poznań
2 kursy Uniwersytetu
Kawaler P.P.R
Polak wojsku polskim
od 1944 r. stanowisko
z-ca – spraw polity[czno] - wychowawczych

W czasie rozmowy z nim wykazał hęć do współ pracy. Politycznie roz-
winięty skromny wśród żołnierzy i kolegów jest mile widziany. Rozmowy
z nim odbywać się będą w gabinecie lub gdzie dana sytuacja tego bę-
dzie wymagać.

Proszę dać pozwolenie na zawerbowanie.

Bydgoszcz. 3.11. 45 r.

Oficer informacji
Ppor. [Józef] Cubala

Źródło: AIPN, 00681/157, k. 2, rękopis.

²⁵ Brak jakichkolwiek danych w ewidencji IPN.

²⁶ W dokumentach zachowano pisownię i składnię oryginału.

Dokument 5

1947, 4 listopada – Charakterystyka tajnego współpracownika Informacji Wojskowej Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Zygmunta Baumana ps. „Semjon”

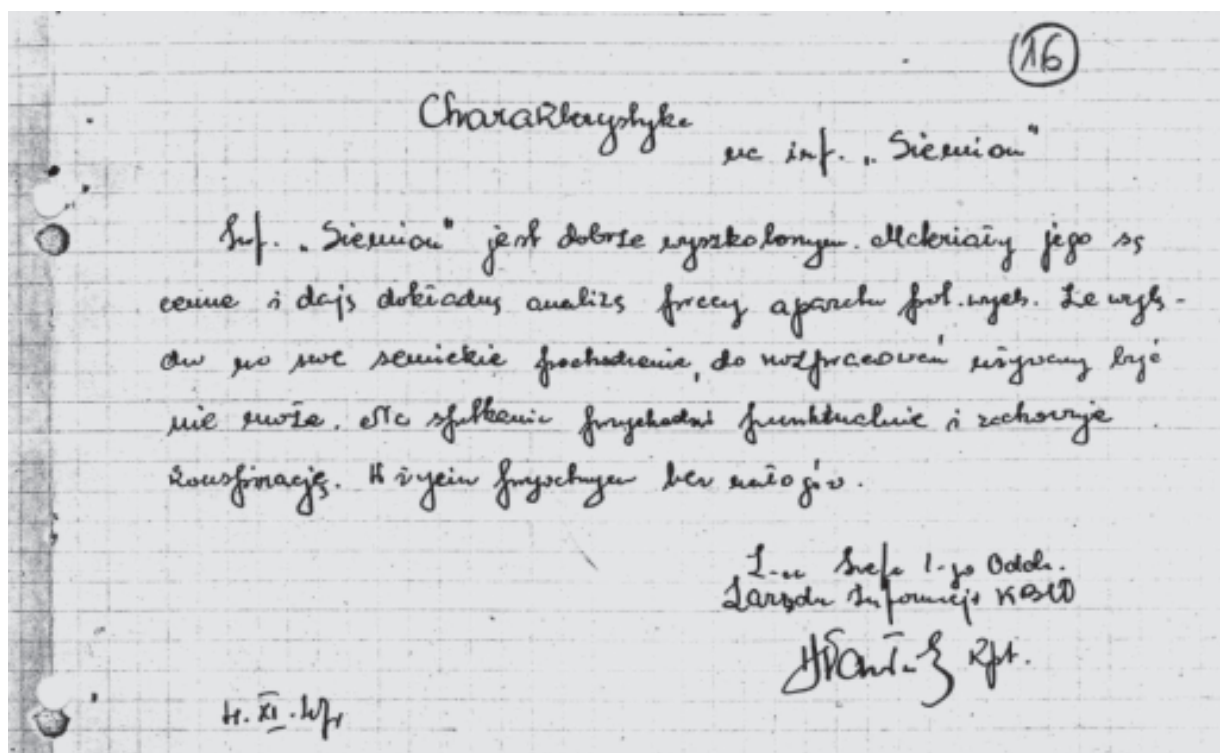
Charakterystyka na inf[ormatora] „Siemion”

Inf. „Siemion” jest dobrze wyszkolonym. Materiały jego są cenne i dają analizę pracy aparatu pol[ityczno]-wych[owawczego]. Ze względu na swe semickie pochodzenie, do rozpracowań używany być nie może. Na spotkanie przychodzi punktualnie i zachowuje konspirację. W życiu prywatnym bez nałogów.

Z-ca Szefa I-go Oddz.
Zarządu Informacji KBW
/-/

[Hipolit] Sławiński, kpt.²⁷
4.IX.47 r.

Źródło: AIPN, 00681/157, k. 8, rękopis.

²⁷ Ur. 1924 r. Wykształcenie podstawowe. Od 10 XII 1946 r. st. oficer Informacji KBW. Później m.in.: zastępca szefa Oddziału I Zarządu Informacji, szef Oddziału/Wydziału Informacji Samodzielnego Pułku Łączności, zastępca dowódcy 8. Brygady WOP. W latach 1956–1965 wysłany służbowo do portu w Europie Zachodniej. Od 1965 r. w WSW.

Dokument 6

1948, 6 sierpnia – Notatka służbowa w sprawie zniszczenia zobowiązania do współpracy tajnego współpracownika Informacji Wojskowej Zygmunta Bauman ps. „Semjon”

Ścisłe tajne.

Notatka służbowa.

Zobowiązanie Kpt. Bauman Zygmunta ps. „Semion” zniszczenia w jego obecności w dniu 6.08.48 r. zgodnie z orzeczeniem komisji.

Z-ca Szefa 1-go Oddz[iału]
Zarządu Inform[acji] KBW
/-/
[Hipolit] Sławiński Kpt.

6.08.48 r.

Źródło: AIPN, 00681/157, k. 3, rękopis.

Ścisłe tajne.

Notatka służbowa.

Zobowiązanie Kpt. Bauman Zygmunta ps. „Semion” zniszczenia w jego obecności w dniu 6.08.48 r. zgodnie z orzeczeniem komisji.

6.08.48 r.

Z-ca Szefa 1-go Oddz[iału]
Zarządu Inform[acji] KBW.
/-/
[Hipolit] Sławiński Kpt.